

УДК 316.444.051.63

*Левін Р.Я., канд. пед. наук, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»***ОСВІТНЯ НЕРІВНІСТЬ ЯК БАР'ЄР ВИСХІДНОЇ МОБІЛЬНОСТІ¹**

Серед відомих каналів соціальної мобільності найбільш доступним для широких верств населення є освітній, але його ефективному використанню перешкоджає зростаючий протягом трансформаційного часу бар'єр — поглиблення освітньої нерівності відносно малозабезпечених шарів. Перспективними засобами мінімізації освітньої нерівності сьогодні можуть бути створення достатніх умов у загальноосвітній школі (в якій через неможливість користувачів немає додаткових платних послуг — найбільш масовій і уразливій ланці середньої освіти) для когнітивної селекції, опанування сучасними інформаційними технологіями, англійською (основною мовою навчального Інтернету), користування онлайн-освітою.

Ключові слова: освітня нерівність, соціальна мобільність, онлайн-освіта, бар'єр мобільності, якість освіти.

В Україні протягом трансформаційного періоду відбулися істотні зміни, наслідками яких серед іншого стали значні, порівняно з дотрансформаційним часом, обмеження можливостей широких верств населення здійснювати завдяки особистим здібностям, зусиллям і досягненням в усіх сферах життя висхідну соціальну мобільність. Змін зазнало функціонування низки основних каналів соціальної мобільності — військо, церква, школа, державні органи, організації, партії, професійні організації й організації, що створюють матеріальні цінності (власність), родина та шлюб (за класифікацією П. Сорокіна [1, с. 391–404]). Змінилися умови та правила їх функціонування, що створило як нові можливості, так і обмеження доступу до них, відповідно, користування ними як висхідними соціальними ліфтами (кар'єрного зростання, сягання вищого соціального статусу).

Серед названих каналів соціальної мобільності особливе місце посідає освіта (у наведеному визначенні П. Сорокіна — школа), тому що відрізняється від інших ліфтів найбільшою доступністю для великих людських мас. Теоретично, саме освіченість і компетентність мали б уможливлувати підвищення соціального статусу (вертикальну мобільність досяжного типу) в українському суспільстві в масових масштабах завдяки особистим зусиллям і якостям більшою мірою, ніж інші ліфти. Адже можливості користування іншими ліфтами значно більше, порівняно з освітньо-компетентнісним, обмежені низкою об'єктивних і суб'єктивних чинників (ємністю організацій, спеціальними вимогами до фізичних/моральних/ідеологічних якостей їхніх членів, видатними здібностями осіб в обраній діяльності, родинним походженням, випадковістю шлюбів тощо). Тим часом доступність освітньо-компетентнісного ліфта для більшості мала б, як мінімум, робити його найважливішим фактором зменшення поляризації/диференціації українського суспільства (пом'якшення соціальної нерівності) і, відповідно, підтримання стабільності — необхідної умови розвитку держави. Як максимум, ефективне функціонування цього ліфта могло б забезпечити успішне соціально-економічне зростання країни в принципі. (Доречний приклад: нині кращі фахівці світу ретельно аналізують економічні підстави китайського феномену, але не часто звертають увагу на давнє спостереження П. Сорокіна, названого «...найвидатнішою

¹ Статтю підготовлено в межах відомчої наукової теми ДУ «ІЕП НАНУ» «Вплив економічних перетворень на процеси соціальної мобільності в сучасному українському суспільстві» (виконується за Постановою Бюро ВЕ НАНУ від 28.04.2010 р. № 6).

фігурою на соціологічному небокраї нашого століття» [1, с. 18]: «У Китаї приплив людей у вищі соціальні та політичні верстви відбувався в основному за посередництва шкільного «механізму» <...> Школи були відкриті для всіх верств. Кращі учні незалежно від їх сімейного статусу відбиралися і переводилися у вищі школи, а потім в університети; з університетів вони потрапляли на високі урядові позиції, а найбільш талановиті – у вищі соціальні ранги <...> китайська школа постійно підвищувала людей простого походження <...> і заважала просуванню (або навіть понижувала ранг) людей <...> з вищих прошарків, які не змогли задовольнити вимогам шкільної селекції» (*пер. науш*) [1, с. 396].

Тим часом в українській реальності серед найбільш значимих з числа новостворених під час соціально-економічних трансформацій викликів вітчизняній системі освіти, на які вона ще не пропонує адекватної відповіді, чи не найнебезпечнішим стало посилення освітньої нерівності. По суті – це загострення дисбалансу між двома суперечливими, але об'єктивно існуючими в будь-якому суспільстві факторами: корисністю загальнодоступності високоякісної освіти та шкідливістю соціальної селекції доступу до неї. За нормального соціально-економічного порядку держава інституційними засобами оптимізує цю суперечність. За аномійного – селекція стає надмірною.

Майже половина українців вважають, що більші шанси одержати вищу освіту мають виятково учні кращих шкіл (сума відповідей «повністю згодні» і «згодні»); незгодних і повністю незгодних із цим твердженням разом набирається лише 20%. Тільки менше 30% українців разом згодні та повністю згодні з тим, що однакові шанси вступити до ВНЗ мають всі люди незалежно від статі, етнічного або соціального походження; натомість незгодних і повністю незгодних разом набирається 40%¹. Майже 70% української молоді стурбовані неможливістю дати дітям добру освіту (сума відповідей «дуже турбує» і «турбує»)². Російські дослідники стратифікаційних критеріїв за ступенем їхнього впливу на диференціацію суспільства показують, що однорідні соціальні групи формуються в просторі ознак «влада-власність» [2]. Тобто весь простір соціальної стратифікації в суспільстві визначається практично одним показником – багатством. Отже, зменшується вага інших критеріїв диференціації, зокрема й освіти. У громадській думці росіян основними факторами соціального розшарування нині є влада й дохід (більше 91% кожний фактор), тоді як освіта лише на п'ятому місці (близько 36%), професія – на сьомому (30%) [3]. В Україні так само – суспільство не наділяє освіту визначальною стратифікаційною роллю. За даними ІС НАНУ, у 2012 р. у переліку 19 факторів досягнення високого соціального стану, які українці визначали найважливішими (фактори влади й доходу тут у перелік не включалися), переважали впливові родичі (47% – 1-е місце), походження з родини з високим соціальним станом (39% – 2-е місце), заможні батьки (38% – 4-е місце), уміння іноді йти в обхід закону (33% – 5-е місце), впливові друзі (28% – 7-е місце). Фактор освіти був лише восьмим (26%). І це стійка тенденція – трьома роками раніше (у 2009 р.) рейтинг майже не відрізнявся (родичі – 1-е місце, походження – 2-е, батьки 3-е, обхід закону – 5-е, друзі – 7-е, освіта – 8-е місце) [4, с. 310].

За часу незалежності тривалі спроби реформування української освіти часто фокусуються на західному досвіді. Чи дійсно його некритичне копіювання вирішить проблему освітньої нерівності? Англійська освітня система вважається другою у світі (2013 р. по два університети Англії були представлені в перших «десятках» обох провідних світових рейтингів – Шан-

¹ Дані інституту Горшеніна. 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://institute.gorshenin.ua/researches/108_molodezh_ukraini.html.

² Дані ГО «Український інститут соціальних досліджень ім. Олександра Яременка» та ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» за результатами репрезентативного опитування молоді України 02–10.12.2011 р. «Цінності-2011». Опитано 1002 респондентів віком 14–35 років. Стандартні відхилення при достовірності 95% і співвідношення змінних від 0,1 : 0,9 до 0,5 : 0,5 становлять 1,90–3,16%.

хайського [5] і Таймс [6]). Притомушколи (за віком учнівського контингенту з 5 до 11–13 років – Preparatory school і з 11 до 16 років – Secondary School) розподіляються за чітко визначеним критерієм – академічним рейтингом. Чим він вище, тим складніше влаштуватися в школу (хоча іспитів як таких формально немає). Тобто уже на цьому етапі відбувається *соціальна селекція* – вибір школи обумовлений *класовою приналежністю родини*. А сучасне британське суспільство розділено на сім класів за трьома групами ознак (економічними – дохід, заощадження, нерухомість; соціальними – зв'язки, коло спілкування; культурними – інтереси, способи проведення часу): 1) еліта, 2) постійний або стійкий середній клас (близько 25% населення), 3) технічний середній клас, 4) забезпечені наймані робітники, 5) традиційний робітничий клас (14%), 6) клас працівників сфери послуг і 7) «прекаріат» – клас без стабільного доходу й соціальних гарантій (15%) [7]. Кожний клас у системі диференціації освітніх послуг здебільшого користується школою певного рейтингу у відповідності зі своїм статусом у соціальній ієрархії. Чи не є така селекція однією з можливих причин того, що в 2004 р. 67% англійців не знали року закінчення Другої світової війни, 64% – у якій країні розташовані Французькі Альпи [8, с. 68]? Зрозуміло, ці результати характерні насамперед для випускників шкіл, куди соціальна селекція призначає представників не перших двох класів, а п'яти інших (котрих більше 70% суспільства [7]). Кращою в світі вважається американська система – у 2013 р. вісім університетів США були представлені в першій «десятиці» Шанхайського рейтингу [5] і сім – рейтингу Таймс [6]. Притому в 1985 р. 30% 18–24-річних американців не знайшли на карті Тихий океан; у 1999 р. 60 млн. дорослих американців не змогли прочитати першу сторінку газети [8, с. 67–68]. Приблизно в ті ж часи 24% не знали, що США воювали з Англією, 21% – що Земля обертається навколо Сонця [9]. Наприкінці 2000-х рр. у середньому близько 70% старшокласників не могли з першого разу скласти екзамен з математики, 40% – з англійської мови; тільки 43% восьмикласників могли пояснити мету боротьби за громадянські права лауреата Нобелівської премії М.Л. Кінга; 1% – назвати міжнародні наслідки падіння Берлінської стіни; лише 11% випускників школи (дванадцятикласників) могли пояснити, як зміни рівня безробіття можуть впливати на доходи населення, державні видатки й продуктивність праці, 14% – назвати причини вступу США в Корейську війну [10]. Отже, передові освітні системи Заходу проблему освітньої нерівності повною мірою не розв'язують! Можливо, не в останню чергу тому, що не надто цього прагнуть. Адже кількості кваліфікованих фахівців, які відтворюють ці системи, цілком вистачає для втримання зайнятих позицій в «золотому мільярді».

Натомість у країнах, що розвиваються (трансформаційних, перехідних економіках) ситуація принципово інша – для конкуренції з лідерами потрібен високоякісний людський капітал у значно більшій кількості. Це переконливо демонструє шкільна освіта в ряді країн Азії, що модернізувалися в другій половині ХХ ст. Наприклад, у міжнародному дослідженні з оцінки якості математичної та природничої освіти TIMSS у 1999 р. американські восьмикласники зайняли 18-е місце з природознавства й 19-е з математики серед учасників з 41 країни. Англійські – відповідно, 9-е та 20-е місця. А місця в перших «п'ятірках» здобули Сінгапур (відповідно, 2-е й 1-е), Південна Корея (5-е й 2-е), Тайвань (Тайбей) (1-е й 3-е) і Японія (4-е й 5-е). Гонконг, що зайняв 4-е місце з математики, не показав того року високого результату з природознавства (15-е місце) [11], але вже у 2003 р. в цій дисципліні та віковій категорії був 4-м [12]. Така тенденція лідерства «азійських тигрів» зберігається до останнього часу [13] (табл. 1).

Водночас передові системи Заходу (зокрема американська) демонструють таку швидкість реакції та ефективність розв'язання значущих для них освітніх проблем, якій варто повчитися хоча б і шляхом прямого копіювання. Показовий приклад: після невдалих результатів TIMSS 1999 р. у липні того ж року в США відзначали 30-річчя висадки астронавтів

на Місяці. З ініціативи міністерства освіти була створена Національна комісія Гленна¹ з 33 професорів, президентів корпорацій, федерацій, університетів, коледжів, академій, членів палати представників, сенаторів, губернаторів, міністрів, педагогів, чиновників освіти. Уже у вересні 2000 р. комісія подала доповідь – вичерпний аналіз ситуації й докладний план дій вартістю 5 млрд. дол. Його реалізація дозволила за 12 років (часовий цикл зміни поколінь в американській школі) істотно поліпшити ситуацію, про що свідчать результати TIMSS 2011 р., в якому брали участь 600 тис. учнів з 63 країн [13] (табл. 2).

Таблиця 1
Результати восьмикласників деяких країн з математики й природознавства у міжнародних дослідженнях TIMSS 2011 р., місце в рейтингу

Країна	Контингент, предмет	Результат
США	8-й клас, математика	9
	8-й клас, природознавство	10
Англія	8-й клас, математика	10
	8-й клас, природознавство	9
Сінгапур	8-й клас, математика	2
	8-й клас, природознавство	1
Південна Корея	8-й клас, математика	1
	8-й клас, природознавство	2
Тайбей (Тайвань)	8-й клас, математика	3
	8-й клас, природознавство	2
Гонконг	8-й клас, математика	4
	8-й клас, природознавство	8
Японія	8-й клас, математика	5
	8-й клас, природознавство	4

Таблиця 2
Результати школярів США з математики й природознавства в міжнародних дослідженнях TIMSS 1999–2011 рр., місце в рейтингу

Контингент, предмет	Рік			
	1999 [11]	2003 [12]	2007 [14]	2011 [13]
4-й клас, математика	—*	12	11	11
8-й клас, математика	19	15	9	9
4-й клас, природознавство	—*	6	8	7
8-й клас, природознавство	18	10	11	10

* Дослідження не проводилося.

Отже, в розв'язанні проблеми освітньої нерівності не варто вдаватися до крайнощів – автоматично копіювати західний досвід або цілком відкидати його. Очевидно, що велику частину цього досвіду слід запозичити, іншу – ретельно проаналізувати. Зокрема ретельного аналізу потребує доцільність ще однієї ідеї, яку так само часто покладають в основу реформування української освіти. Ця популярна і дійсно приваблива ідея ґрунтується вже не на західному, а радше на радянському досвіді – начебто доцільність подолання освітньої

¹ Гленн Джон (John Herschel Glenn, Jr). — перший космонавт США.

нерівності шляхом збереження й навіть подальшого розвитку стратегії забезпечення *всіх без винятку безкоштовною вищою освітою*. Так було за радянських часів, але чи працює це в ринкових умовах? Зокрема, в ряді західних досліджень останнього часу ставиться під сумнів традиційне уявлення про доцільність безкоштовної вищої освіти за рахунок загального оподаткування. Виявляється, що такий розподіл суспільних фондів не є цілковитим соціальним благом для малозабезпечених верств, як вважалося раніше. Нині доводиться, що цей спосіб фінансування хоча й максимально спрощує доступ незаможних до послуг ВНЗ порівняно з приватною й змішаною системами, але одночасно зменшує добробут тих самих малозабезпечених верств, тому що перерозподіляє суспільні фонди споживання саме на користь забезпечених шарів. Адже саме серед них частка користувачів послугами ВНЗ є значно більшою, ніж серед малозабезпечених, а платити податки доводиться всім. Тому пропонується альтернативне фінансування вищої школи: платити спеціальний податок повинні лише ті, хто планує направляти нащадків до ВНЗ, а іншим податкове навантаження відповідно знижується. Доведено, що фінансування вищої школи через загальне оподаткування працюючих погіршує матеріальне становище родин трьох категорій: тих, чиї діти не пішли у ВНЗ, не закінчили його, не реалізували отриману освіту на ринку праці. Установлено, що головний фактор обмеження доступу не брак коштів у малозабезпечених родин на момент вступу дітей до ВНЗ, а обмеження можливостей фінансувати доброякісну освіту на попередніх щаблях. (Так, у США в більшості випадків головним обмежувачем виступають не труднощі одержання освітнього кредиту для вступу до ВНЗ, а слабкі знання тих, кому батьки не могли оплатити добре навчання в шкільні роки [15].) Отже, потрібно ліквідувати не стільки бар'єр оплати навчання у ВНЗ (добре підготовлені абітурієнти мають отримувати на це кредит), скільки бар'єр шкільної соціальної селекції.

Водночас зрозуміло, що в ринкових умовах вітчизняна система освіти не зможе повністю звільнитися від шкільної (і більш ранньої – дошкільної) соціальної селекції. Якими тоді можуть бути засоби мінімізації освітньої нерівності? Перший – посилення когнітивної селекції. Способи такої селекції добре відомі: раннє виявлення у всіх дітей (насамперед, із недостатньо забезпечених родин) здібностей/схильностей до тих чи інших дисциплін/занять у науці, техніці, мистецтві тощо (освітня орієнтація). Далі – відбір найбільш схильних до певної діяльності (власне когнітивна селекція) і, нарешті, подальша державна й недержавна (коштом приватних фондів, роботодавців тощо) підтримка учнів/студентів протягом навчання до першого робочого місця у вибраній сфері. Цей комплекс заходів цілком здатний мінімізувати шкідливий вплив освітньої нерівності на соціально-економічний розвиток країни за рахунок значного розширення соціальної бази відтворення людського капіталу. Тим більше, що відповідний потенціал в Україні існує, хоча поки що в зародковому стані. Зокрема, створюється система безкоштовних центрів Всеукраїнського фонду «Завтра» з виявлення природних здібностей дітей на основі розроблених ІОД АПНУ² та ліцензованих МОНУ¹ тестів. Але це – робота на громадських і благодійних засадах [16], вона стосується лише орієнтації дітей, і лише відібраних з ініціативи самих батьків, доступ до тестування обмежений малою кількістю центрів (у 2012 р. відкрився перший, у 2013 р. – другий, тільки на кінець 2015 р. планується охопити лише міста України [17]). Проте очевидним є те, що більше охоплення відбором-орієнтацією й, головне, – створенням умов для подальшого індивідуального розвитку не реалізується в потрібних масштабах без дієвої участі держави. Потрібні як безпосереднє фінансування відповідних програм, так і фіскальне стимулювання участі бізнесу (у межах соціального діалогу з державою й суспільством, програм

¹ Інститут обдарованої дитини Академії педагогічних наук України.

² Міністерство освіти і науки України.

корпоративної соціальної відповідальності тощо). У цьому разі українська освіта здатна обмежити шкоду соціальної селекції за рахунок принципового збільшення масштабу когнітивної, спрямованої на диференційований індивідуальний розвиток незалежно від багатства та статусу користувачів системи. І навпаки – відсторонення держави від цієї діяльності призведе до посилення соціальної селекції, а можливості когнітивної будуть доступні обмеженій кількості достатньо заможних родин.

Ще один, можливо, найбільш перспективний спосіб мінімізації освітньої нерівності – створення у звичайній школі належних умов доступу всіх користувачів до можливостей *онлайн освіти*. Сучасні комп'ютерні технології відкрили перспективи отримання *доброякісної* освіти незалежно від походження, статусу, капіталів. Сутність «освіти майбутнього» – це не просто доступ до інформації. За Т. Фреєм¹, – це й побудова індивідуальних курсів навчання, вмонтованих у глобальну систему розподілу знань; перенесення фокусу навчального процесу від класу й учителя до спеціальних інтернет-програм для самостійного навчання; впровадження «Побудовника навчального курсу» – програмного забезпечення, що дозволяє вибудувати курс з будь-якої тематики у відповідності до персональних потреб [18].

Що треба для організації безперешкодного користування можливостями онлайн-освіти в українській школі? Надати учню комп'ютер, швидкісний Інтернет з необмеженим трафіком, навчити основам інформаційних технологій та володіння англійською – головною мовою навчального Інтернету. Здавалося б технічно це посильні задачі для країни, де ще за станом на початок другого півріччя 2012 р. постійними (такими, що виходять в мережу не рідше одного разу на місяць) користувачами Інтернету вже було 17,6 млн осіб, тобто 45% дорослого населення; за рік проникнення Інтернету зросло на 10%; щоденна аудиторія становила 12,2 млн. осіб; 49% користувачів були віком 15–29 років» [19]. Але державна політика в напрямі інформатизації школи до останнього часу оцінюється здебільшого негативно. При тому експерти вбачають коріння проблеми не стільки у браку коштів, скільки у відсутності «...довгострокової національної стратегії розвитку інформаційного суспільства...», що приводить до концентрації зусиль на забезпеченні «залізом» (комп'ютерною технікою) при нехтуванні іншими, не менш важливими складовими – рівнем впровадження інформаційних технологій, державним стимулюванням передових щодо їх використання навчальними закладами, офіційним баченням хоча б короткострокової перспективи на 2–3 роки вперед. Відзначаються непоодинокі випадки дискредитації освітніх інновацій внаслідок недостатньо продуманих ініціатив МОН щодо створення деяких освітніх порталів і середовищ, розроблених маловідомими фірмами, продукти яких виявляються неефективними, незручними, потребують від закладів грошових видатків, потім мало використовуються або взагалі швидко ліквідовуються в той час, як без офіційної уваги залишаються інші інформаційні ресурси й ініціативи, пропонувані відомими групами розробників, визнаних Асоціацією підприємств інформаційних технологій України та Інтернет-асоціацією України [20].

Тим часом уже очевидно, що далекоглядна освітня політика в напрямі онлайн-освіти здатна мінімізувати негативні наслідки комерціалізації доброякісної освіти. У поєднанні з іншим напрямом – розширенням програм підтримки обдарованих дітей і молоді з малозабезпечених родин – така політика здатна істотно підвищити якість шкільного навчання на нижньому рівні напівофіційно новоствореної системи середньої освіти з трьох рівнів. Зокрема в її найбільш масовій ланці – тій загальноосвітній школі, яка в суспільній свідомості вже зневажливо класифікується як школа «для всіх». Тобто така, де матеріальне становище переважної більшості батьків не дозволяє оплачувати додаткові педагогічні послуги та з тієї ж причини нерозвинені (або взагалі відсутні) позаурочні форми освіти й виховання.

¹ Фрей Томас – виконавчий директор і старший футуролог Інституту Да Вінчі.

Для реалізації політики мінімізації освітньої нерівності доцільно сконцентрувати державне фінансування середньої освіти саме на цьому рівні й саме сюди першочергово залучати недержавні джерела фінансування. Сприятиме досягненню таких цілей й залучення на закладах соціального партнерства коштів успішних суб'єктів господарювання, міжнародних і вітчизняних благодійних фондів та відомих осіб-благодійників з метою забезпечення шкіл «для всіх» належними умовами для запровадження ранньої когнітивної селекції та використання можливостей онлайн-освіти.

Список використаних джерел

1. *Сорокин П.А.* Человек. Цивилизация. Общество / общ. ред., сост. и предисл. А.Ю. Согомонов : пер. с англ. — М. : Политиздат, 1992. — 543 с.
2. *Ястребов Г.А.* Характер социально-экономической дифференциации населения: сравнительный анализ России и Европы // Мир России. — 2010. — № 3. — с. 57–89. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://demoscope.ru/weekly/2012/0503/analit02.php>.
3. *Максимова М.Л.* Образование как фактор социальной мобильности в современной России / Сб. науч. стат. «Надежды». — Нижний Новгород : ННГУ им. Н.И. Лобачевского, 2002 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.unn.ru/fsn/k2/students/hopes/10.htm>.
4. Українське суспільство 1992–2012. Стан та динаміка змін. Соціологічний моніторинг / за ред. д-ра екон. н. В. Ворони, д-ра соц. н. М. Шульги. — К. : Ін-т соціології НАН України, 2012. — 660 с.
5. Світовий рейтинг університетів (Academic Ranking of World Universities) за 2013 рік. Євроосвіта [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.euroosvita.net/index.php/?category=1&id=2786>.
6. Times опублікувала щорічний рейтинг репутації світових вузів — World Reputation Rankings 2013. — 05.03.2013. Євроосвіта [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.euroosvita.net/index.php/?category=1&id=2557>.
7. Британское общество разделили на семь классов [Електронний ресурс] / Русская служба BBC. — 03.04.2013. — Режим доступу : http://www.bbc.co.uk/russian/society/2013/04/130403_british_society_classes.shtml.
8. *Глэд Дж.* Евгеника XXI века. Будущая эволюция человека / Дж. Глэд ; пер. с англ. Ф. Сарнова. — М. : Захаров, 2005. — 176 с.
9. *Ильинский И.М.* «Модернизация» российского образования в контексте мировой глобализации / И.М. Ильинский // Образование и образованный человек в XXI веке. — 2012 — № 3 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.zpu-journal.ru/zpu/contents/2012/3/Ilinskiy_Modernization-Education-Globalization/.
10. Чему и как учат в американской школе. Открытый класс (Washington ProFile) // Интернет и образование. — Т. 2008. — Окт. — № 1 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.openclass.ru/node/428>.
11. Центр оценки качества образования. TIMSS-1999 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.centeroko.ru/timss_r/timss99.htm.
12. Качество образования в школах: рейтинг TIMSS-2003. Medelle [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.education-medelle.com/articles/kachestvo-obrazovaniya-v-schkolakh-rejting-timss-2003.htm>.
13. Центр оценки качества образования. TIMSS-2011. Исследования: TIMSS. Результаты [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.centeroko.ru/timss11/timss11_res.htm.

14. Центр оценки качества образования. Краткая информация о результатах международного исследования TIMSS-2007 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.centeroko.ru/timss07/timss07_pub.htm.
15. Рейс А.Б. Бесплатное высшее образование: кто выигрывает, а кто проигрывает от него? / А.Б. Рейс // Интернет-журнал «Диалог.UA». – 2011 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://dialogs.org.ua/crossroad_full.php?m_id=22998.
16. Чубатенко О. Як будувати наше завтра / О. Чубатенко // «Дзеркало тижня. Україна». – 2013. – № 31. – 31 серп.
17. Денисенко Л. Таланты без подвоха / Л. Денисенко // «2000», «Уикенд». – 2013. – № 38 (669). – 19 сент.
18. Балакирева О.Н. Модернизация украинского образования с учетом глобальных вызовов / О.Н. Балакирева // Приоритеты развития современного образования: теория, методология, практика : м-лы междунар. науч.-практ. конф. (17–18 февр.). Ч. I. – X. : Народная укр. акад., 2014. – С. 133.
19. InMind: Кількість користувачів інтернету в Україні продовжує швидко зростати. Українська блогосфера. – 27.07.2012 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://blogosphere.com.ua/2012/07/27/internet-users-in-ukraine-inmind/>.
20. Онищенко О. Броуновское движение информационных технологий / О. Онищенко // «ZN.UA». – 2012. – 27 окт. – 2 нояб. – № 38 (86).

References

1. Sorokin P.A. Chelovek. Tsivilizatsiya. Obshchestvo [Person. Civilization. Society]. Obshch. red., sost. i predisl. A.Yu. Sogomonov: per. s angl. Moscow, Politizdat, 1992, 543 p. [in Russian]
2. Yastrebov G.A. Kharakter sotsial'no-ekonomicheskoi differentsiatsii naseleniya: sravnitel'nyi analiz Rossii i Evropy [The nature of socio-economic population differentiation: a comparative analysis of Russia and Europe]. Mir Rossii, 2010, № 3, p. 57–89, available at: <http://demoscope.ru/weekly/2012/0503/analit02.php> [in Russian]
3. Maksimova M.L. Obrazovanie kak faktor sotsial'noi mobil'nosti v sovremennoi Rossii [Education as a factor of social mobility in modern Russia] Sb. nauch. stat. «Nadezhdy». Nizhnii Novgorod, Lobachevsky State University of Nizhni Novgorod, 2002, available at: <http://www.unn.ru/fsn/k2/students/hopes/10.htm> [in Russian]
4. Ukrain's'ke suspil'stvo 1992–2012. Stan ta dynamika zmin. Sotsiologichnyi monitoring [Ukrainian society 1992–2012. The state and dynamics of changes. Sociological monitoring]. Za red. d-ra ek. n. V. Vorony, d-ra sots. n. M. Shul'gy. Kyiv, Institute of Sociology NAS of Ukraine, 2012, 660 p. [in Ukrainian]
5. Svitovi reityng universytetiv (Academic Ranking of World Universities) za 2013 rik. Eurosvita. [World ranking of universities (Academic Ranking of World Universities) for 2013. Euroeducation], available at: <http://www.eurosvita.net/index.php/?category=1&id=2786> [in Ukrainian]
6. Times opublikovala ezhegodnyi reiting reputatsii mirovykh vuzov – World Reputation Rankings 2013. – 05.03.2013. Eurosvita [Times has published an annual ranking of world universities' reputation – World Reputation Rankings 2013], available at: <http://www.eurosvita.net/index.php/?category=1&id=2557> [in Russian]
7. Britanskoe obshchestvo razdelili na sem' klassov. Russkaya sluzhba VVS [British society was divided into seven classes. BBC Russian Service] 03.04.2013, available at: http://www.bbc.co.uk/russian/society/2013/04/130403_british_society_classes.shtml [in Russian]

8. Glad J. Evgenika XXI veka. Budushchaya evolyutsiya cheloveka [Future Human Evolution: Eugenics in the Twenty-first Century] Per. s angl. F. Sarnova. Moscow, Zakharov, 2005, 176 p. [in Russian]
9. Il'inskii I.M. «Modernizatsiya» rossiiskogo obrazovaniya v kontekste mirovoi globalizatsii [«Modernization» of Russian education in the context of world globalization]. Obrazovanie i obrazovanni chelovek v XXI veke, 2012, № 3, available at: http://www.zpu-journal.ru/zpu/contents/2012/3/Ilinskiy_Modernization-Education-Globalization/ [in Russian]
10. Chemu i kak uchat v amerikanskoj shkole. Otkrytyi klass (Washington ProFile) [What and how to teach in American schools. Public class (Washington ProFile)]. Internet i obrazovanie. Vol. 2008, October, № 1, available at: <http://www.openclass.ru/node/428> [in Russian]
11. Tsentr otsenki kachestva obrazovaniya. TIMSS-1999 [Centre for Education Quality Assessment. TIMSS-1999], available at: http://www.centeroko.ru/timss_r/timss99.htm [in Russian]
12. Kachestvo obrazovaniya v shkolakh: reiting TIMSS-2003. Medelle [The quality of education in schools: rating of TIMSS-2003. Medelle], available at: <http://www.education-medelle.com/articles/kachestvo-obrazovaniya-v-schkolakh-rejting-timss-2003.htm> [in Russian]
13. Tsentr otsenki kachestva obrazovaniya. TIMSS-2011. Issledovaniya: TIMSS. Rezul'taty [Centre for Education Quality Assessment. TIMSS-2011. Study: TIMSS. Results], available at: http://www.centeroko.ru/timss11/timss11_res.htm [in Russian]
14. Tsentr otsenki kachestva obrazovaniya. Kratkaya informatsiya o rezul'tatakh mezhdunarodnogo issledovaniya TIMSS-2007 [Centre for Education Quality Assessment. Short summary of an international study results TIMSS-2007], available at: http://www.centeroko.ru/timss07/timss07_pub.htm [in Russian]
15. Reis A.B. Besplatnoe vysshee obrazovanie: kto vyigryvaet, a kto proigryvaet ot nego? [Free higher education: who benefits and who loses from him?] Internet-zhurnal «Dialog.UA», 2011, available at: http://dialogs.org.ua/crossroad_full.php?m_id=22998 [in Russian]
16. Chubatenko O. Yak buduvaty nashe zavtra [How to build our tomorrow]. Dzerkalo tizhnya. Ukraina, 2013, № 31, 31 August [in Ukrainian]
17. Denisenko L. Talanty bez podvokha [Talents without a catch]. 2000, Uikend, 2013, № 38 (669), 19 September [in Russian]
18. Balakireva O.N. Modernizatsiya ukrainskogo obrazovaniya s uchetom global'nykh vyzovov [The modernization of the Ukrainian education to meet the global challenges]. Prioritety razvitiya sovremennogo obrazovaniya: teoriya, metodologiya, praktika: mat. mezhd. nauchno-prakticheskoi konferentsii (17–18 fevr.) [Priorities of modern education development: theory, methodology, practice: proceedings of the intern. scient.-practical conf. (17–18 February)]. Ch. I. Khar'kov, Narodnaya ukrainskaya akademiya, 2014, pp. 119–136 [in Russian]
19. InMind: Kil'kist' korystuvachiv internetu v Ukraini prodovzhue shvydko zrostaty. Ukrains'ka blogosfera [InMind: The number of Internet users in Ukraine continues to grow rapidly. Ukrainian blogosphere], 27.07.2012, available at: <http://blogosphere.com.ua/2012/07/27/internet-users-in-ukraine-inmind> [in Ukrainian]
20. Onishchenko O. Brounovskoe dvizhenie informatsionnykh tekhnologii [Brownian motion of information technologies]. «ZN.UA», 2012, 27 October – 2 November, № 38 (86) [in Russian]

Отримано 04.06.14

Левин Р.Я., канд. пед. наук, старший научный сотрудник отдела мониторинговых исследований социально-экономических трансформаций ГУ «Институт экономики и прогнозирования НАН Украины»

ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ НЕРАВЕНСТВО КАК БАРЬЕР ВОСХОДЯЩЕЙ МОБИЛЬНОСТИ

Среди известных каналов социальной мобильности самым доступным для широких слоев населения является образовательный, но его эффективному применению препятствует возрастающий в течение трансформационного времени барьер – углубление образовательного неравенства относительно малообеспеченных слоев. Перспективными мерами минимизации образовательного неравенства сегодня могут быть создание достаточных условий в общеобразовательной школе (в которой из-за бедности пользователей нет дополнительных платных услуг – наиболее массового и уязвимого звена среднего образования) для когнитивной селекции, овладение современными информационными технологиями, английским (основным языком учебного Интернета), пользование онлайн-образованием.

Ключевые слова: образовательное неравенство, социальная мобильность, онлайн-образование, барьер мобильности, качество образования.

Levin R.Ya., PhD (Pedagogics), senior research scientist, Department for monitoring research of social economic transformations Institute for Economics and Forecasting, Ukrainian National Academy of Sciences (Kyiv)

EDUCATIONAL INEQUALITY AS A BARRIER TO UPWARD MOBILITY

Among the known channels of social mobility available to most of the general population is educational, but its effective use is prevented by the increasing barrier during the transformation time – deepening educational irregularities regarding the poor. Promising means of minimizing educational irregularities today may be the creation of adequate conditions in the secondary school (in which, because of the low-income users there are no additional paid services – the most vulnerable link in the mass and secondary education) for the cognitive selection, mastering modern information technology, and English (main language of educational Internet), the use of online education.

Keywords: educational inequality, social mobility, online education, mobility barriers, quality of education.